

Redaktionelt

Her foreligger 43. årgang af *Uddannelseshistorie* – også i år med vidnesbyrd om aktiviteter indenfor det område, der hedder skole- og uddannelseshistorie.

Det overordnede tema i årbogen er *livslang læring*.

I den første artikel skriver Thyge Winther-Jensen om livslang læring i lyset af Comenius. Det er altid vanskeligt at sættes tidspunkt på hvornår en ny idé opstår. I artiklen skriver læser vi, at et godt bud, når det drejer sig om livslang læring, er at søge i de skrifter, som den tjekkiske pædagog Johann Amos Comenius efterlod sig. Ikke blot med hensyn til livslang læring var han en pædagogisk reformator, men han har også trukket spor helt frem til vor egen tid på en række andre områder. I artiklen påpeges det, at det nok vil være vanskeligt i dag at ”sælge” Comenius’ begrundelser for dannelsen fuldt ud, men at det på den anden side kunne være ønskeligt, at der i dagens diskussioner om menneskedannelsen kunne indlægges et åndeligt perspektiv af en lignende styrke, der rækker ud over almindelig dygtiggørelse og videre end til at tale om sociale og faglige kompetencer og hensynet til den globale konkurrence. Dannelsen i dag er i stigende grad sat til at tjene samfundet og gøre os til demokratiske og konkurrencedygtige borgere på et globalt arbejdsmarked og rustede til at løse aktuelle samfundsproblemer. Men det kunne være forfriskende at møde en dannelsesopfattelse, som kompromisløst tog udgangspunkt i selve menneskets bestemmelse og forudsætninger – ikke som borger i et bestemt samfund, men netop som menneske. Winther-Jensen er dog opmærksom på, at der selv mere end 300 år efter Comenius skrev sit værk, er lang vej igen, hvis vi skal opfylde hans idealistiske tro på menneskeslægtens forbedring gennem skoling og uddannelse. Dette gælder ikke mindst på det globale plan, idet millioner af mennesker stadig er analfabeter og ikke har mulighed for gennem skoler at tilegne sig de mest elementære kundskaber.

Søren Ehlers indleder i sit arbejde om livslang læring som politisk strategi med at slå fast, at det længe har været et politisk mål at udvikle *lifelong learning for all* i Danmark, men at en tydelig udmelding, der anviser veje til målet, har ladet vente på sig. Først i juli 2007 offentliggjorde Undervisningsministeriet en national strategi, der korresponderer med EUs udmeldinger. I EU-sammenhænge var Danmark passiv og medvirkede fx ikke i Year of Lifelong Learning (1996), der var et omfattende EU-initiativ. Dengang gennemførte de øvrige medlemslande mere end 500 konferencer og fik alle udgifter betalt af EU. Herhjemme var vi nølende i årevis, hvilket ikke passer til forestillingen om et foregangsland. Blandt de spørgsmål, Ehlers diskuterer, er, om Danmarks strategi for livslang læring er ny, eller er den faktisk gammel? Er den dansk, eller er tænkningen i livslang læring noget, som er kommet til os udefra? De fleste danskere vil nok sige, at strategien er gammel og dansk, og at livslang læring for alle er noget, som vi har kendt siden Grundtvigs dage. Men er det en myte?

I artiklen gennemgås og diskuteres en række beslutninger, der vurderes at være relevante for udviklingen af nationale strategier op gennem 1900-tallet. Hvilke politiske beslutninger er skelsættende, og hvem sætter dagsordenen? Er der et mønster, og kan der findes forbindelseslinjer til UNESCO, Europarådet, OECD og andre aktører ude i verden?

Artiklens hovedspørgsmål, skriver Ehlers, er imidlertid nationale: Hvordan ser skiftende generationer af politikere på dette politikområde, og hvad beslutter Folketinget? Et relevant underspørgsmål er: Hvem skal betale for udviklingen af livslang læring? I den politiske debat har finansiering været et gennemgående tema, og Folketinget fastholdt helt til 1971 et gratisprincip for aftenskolernes deltagere. Hvad har været statens og civilsamfundets opgaver under implementeringen af livslang læring? Og hvilken rolle har markedet spillet?

Efter besættelsen så man ikke med blide øjne på personer, der havde gået tyskerne ærinde, havde været medlem af det danske nazistparti eller blot havde vist interesse for besættelsesmagten. I bladet *Den danske Realskole* kunne man således læse, at en skolebestyrer i Frederikshavn, som under besættelsen havde købt og udlejet en kutter til tyskerne for penge, fik en dom ved Særretten for værnemageri og blev ekskluderet af Danmarks Realskoleforening. En skoleejer i samme by blev ligeledes ekskluderet af foreningen på grund af sin stilling under besættelsen; og en lærer ved en privat skole (hverken hans navn eller skolens nævnes) ”fik en Misbilligelse”.¹

Pædagogikhistorikeren Olaf Carlsen var i mange år anmelder ved samme blad, som efter besættelsen fik en klage over, at han skrev i bladet. Hans sidste anmeldelse heri findes i begyndelsen af 1945, idet der var klaget over, at den ”tyskvenlige” Carlsen skrev heri. Der var også pres på lederens af Skanderborg Realskole for at få Carlsen afskediget som lærer ved skolen. Han beholdt dog sin stilling herved. Carlsen havde skrevet et par kronikker i det danske nazistiske dagblad *Fædrelandet*. Der var tale om anmeldelse af en på tysk forfattet bog af A.C. Højberg Christensen om opdragelse og undervisning i Danmark. Men Carlsen var ikke nazist. Hans ”brøde” bestod i, at han mente, at dansk kultur altid havde henhørt sin væsentligste inspiration sydfra. Men i vide kredse var det altså ikke velset, at man i årene under og efter besættelsen interesserede sig for noget, der kom fra Tyskland overhovedet.²

Hans Støttrup Jensen skriver i årbogen om den såkaldte *Kaalund-Jørgensenaffære*: I 1948 skulle statskonsulent Kaalund-Jørgensen være censor ved en pædagogisk prøve på Ranum Seminarium for én af seminariets lærerkandidater. De studerende på seminariet nægtede imidlertid at møde op til undervisningen som en protest mod Kaalund-Jørgensen, der efter deres opfattelse havde udvist uværdig

¹ 48 (1946) p. 350 og 391f.

² Børge Riis Larsen: Upubliceret arbejde om pædagogikhistorikeren Olaf Carlsen.

national adfærd under besættelsen, selv om han allerede i 1945 var blevet frikendt for anklager herom ved den ekstraordinære tjenestemandsdømstol. Elevernes aktion bevirkede, at undervisningsminister Hartvig Frisch blev involveret i sagen. Han mødte således personligt op på seminariet, hvor han belærte eleverne om retsstatens principper og pålagde dem at skrive en stil, som skulle afdække deres kendskab til tjenestemandssagen mod Kaalund-Jørgensen og deres motiver til at modsætte sig tjenestemandsdømstolens afgørelse. Under besættelsen var der opstået flere modstandsgrupper med tæt tilknytning til seminariet, og i alt havde omkring 30 af seminariets studerende været aktivt involveret i modstandsaktiviteter. Flere studerende havde været i tysk tugthus, og andre var blevet idømt fængselsstraffe herhjemme. Sagen, som i datiden vakte stor opsigt, er – skriver Støttrup Jensen – interessant, fordi den illustrerer hvilke synspunkter og holdninger der var på spil under retsopgøret. Desuden viser sagen også, hvorledes en lille institution gennem elevernes strejke pludselig hvirvles ind i et politisk magtspil, som hverken eleverne selv eller seminariets forstander havde forudsætninger for eller ønske om at deltage i. Og endelig tydeliggør sagens forløb, at datidens mere autoritære omgangsformer og systemer satte snævre grænser for udfoldelsen af et ”studenteoprør”. Samspillet mellem undervisningsminister Hartvig Frisch og seminariets elever understreger, at vi er i 1948 – og at der er lang vej til ungdoms- og studenteoprøret i 1968. Artiklen benytter en række tidligere ikke offentliggjorte kilder blandt andet fra Ranum Seminariums arkiv.

Universitetshistorie, skriver Else Hansen, kan formidles på flere måder. Det kan eksempelvis være som historiske fremstillinger, der ofte vil bygge på akademiske studier af kilder og andet materiale. Men også i jubilæumslitteraturen findes en række bidrag, som mere eller mindre åbenlyst bygger på forfatternes erindringer. Med det lille arbejde har forfatteren ønsket at nærme sig en forståelse af, hvordan universitetshistorien bruges, uanset om der er tale om faghistorie eller om andre former for historiebrug. Forfatteren viser, hvorledes universitetshistorie er blevet brugt til at opbygge en bestemt forståelse af de aktuelle forhold, men viser, at den også kan bruges som udgangspunkt for forandring. Den største samlede gruppe af dansk universitetshistorie udgøres af universiteternes jubilæumsbøger. Ved stort set alle jubilæer er der udkommet én bog om institutionens historie. Men ved Roskilde Universitetscenters 25-års jubilæum i 1997 udkom der ikke mindre end tre med forskellige indfaldsvinkler. Men generelt har universitetshistorie kun i mindre omfang været genstand for egentlige videnskabelige undersøgelser. En af grundene hertil er, at en forsker uundgåeligt kunne komme til at skrive sin egen historie og måske også skulle skrive om nuværende og tidligere kolleger og lærere. Derved kunne en forfatter komme til at tage stilling til konflikter, som måske stadig ikke er helt afsluttede for alle deltagere. Else Hansen hævder afslutningsvis, at vi i alvorlig grad mangler dansk universitetshistorie, idet det, der er skrevet om universiteternes historie, i høj grad er enkeltstående værker, som sjældent refererer til hinanden og ikke er skrevet med henblik på at forfølge egentlige akademiske spørgsmål.

I forlængelse heraf har Christian Larsen og Jesper Eckhardt Larsen skrevet en oversigtsartikel, som beskriver nogle træk af dansk uddannelseshistorisk forskning primært efter Anden Verdenskrig. Forfatterne skitserer indledningsvis nogle forskellige retninger inden for den skolehistoriske tradition. Herefter kommer de ind på skolehistoriens institutionalisering og intensivering ved oprettelsen af Institut for Dansk Skolehistorie ved Danmarks Lærerhøjskole i 1965 samt oprettelsen af Selskabet for Dansk Skolehistorie. En række markante temaer og personer i skolehistorien nævnes i korte oversigter, og arbejdet slutter med en omtale af skolehistorie som en ”hjemløs” forskningsdisciplin efter nedlæggelsen af det omtalte institut – men også med dannelsen af nye forskningsmiljøer, hvor skole- og uddannelseshistorie inddrages.

Fra og med årbogen fra 1998 har Signe Holm-Larsen skrevet om skolen og uddannelserne i årets løb. I år har hendes grundige indlæg titlen *Puljestyring og udfoldelsesmuligheder – Uddannelserne i folketingsåret 2008-2009*. Christian Larsen har siden årbogen fra 2001 givet oversigter over udkommen litteratur, der har med skole- og uddannelseshistorie at gøre. Begge bidragydere takkes for deres indlæg, som gør årbogen uundværligt for den, der interesserer sig for skole- og uddannelseshistorie.

Det har været et ønske for redaktionen at opprioritere anmeldelserne af den pædagogiske litteratur, som kun sjældent kan læses i dagspressen. Vi har opfordret arkivar Christian Larsen til at bistå redaktionen hermed og er glade for, at han har sagt ja. Christian Larsen har dels sørget for, at Uddannelseshistorie i år bringer flere anmeldelser end tidligere. Samtidig har han også sørget for at anmeldelserne dækker et bredt område af den pædagogiske litteratur, der er udkommet i 2007 og 2008.

Dansk Skolemuseum i Rådhusstræde 6 i København eksisterer ikke mere, og dermed mistede Selskabet sin naturlige base. Museet lukkede med udgangen af 2008, og fredag den 16. januar 2009 var der afskedsreception i museets lokaler. På den pågældende adresse havde museet til huse fra 1995, og mange har i årene besøgt etagerne med de permanente samlinger og de mange særudstillinger. Redaktionen håber, at et tilsvarende museum må finde lokaler et andet sted i fremtiden. Skolehistorien er en væsentlig del af danmarkshistorien.³ Selskabets formand Keld Grønder-Hansen skriver lidt herom i sin omtale af Selskabets aktiviteter i 2009.

Mange har ydet et stort arbejde i forbindelse med at få denne årgang på gaden. Redaktionen ønsker at takke forfattere af artikler og anmeldelser samt staben af peer review’ere.

*Børge Riis Larsen, Christian Larsen, Jesper Eckhardt Larsen,
Lisa Rosén Rasmussen, og Susanne Wiborg*

³ Dansk Skolemuseum kan man læse om i Uddannelseshistorie 1995 og de følgende årgange.